

Ústav slavistiky

Východiska a perspektivy

MUNI
ARTS

MUNI
100

Ústav slavistiky

Východiska a perspektivy

Ivo Pospíšil, Lenka Paučová (eds)

Odborní recenzenti: prof. PhDr. Marie Sobotková, CSc.
prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.

Publikace je součástí ediční řady MUNI ARTS 100, kterou filozofická fakulta vydává u příležitosti 100. výročí založení Masarykovy univerzity.

Na obálce je použit artefakt Kazimira Maleviče „Supremus č. 55“ (1916).

© 2019 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9286-0

ISBN 978-80-210-9287-7 (online : pdf)

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9287-2019>

Obsah

Ústav slavistiky: východiska a perspektivy (Ivo Pospíšil)	7
--	---

Studie a texty

Seminář východoslovanských jazyků a literatur (Aleš Brandner).....	15
Komplementární exkurs: k metodologii brněnské filologické/literárněvědné rusistiky a ukrajinistiky (Ivo Pospíšil)	19
Ukrajinistika na Masarykově univerzitě (Halyna Myronova, Petr Kalina)	28
Jihoslovanské jazyky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Tradice a současnost (Pavel Krejčí)	38
Bádání o historii, kultuře a literatuře jihoslovanských národů na Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Tradice a současnost (Václav Štěpánek)	49
Polonistika na Masarykově univerzitě (Roman Madecki)	60
Slovenský jazyk a literatura (Ivo Pospíšil)	75
Nové počátky brněnské sorabistiky (Ivo Pospíšil)	79
Filologicko-areálová studia (Ivo Pospíšil, Josef Šaur)	81

Obrazová příloha	85
-------------------------------	----

Prameny a seznam relevantní literatury	105
---	-----

Department of Slavonic Studies. Starting Points and Perspectives	113
--	-----

Ústav slavistiky: východiska a perspektivy

Ivo Pospíšil

K desetiletému jubileu Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity jsme vydali brožuru¹, která sumarizovala dosavadní vývoj pracoviště, jež sice vzniklo až v polovině 90. let 20. století, ale od založení druhé české univerzity vlastně nikdy nepřestalo existovat, byť pod různými názvy. Původní Slovanský seminář byl zakládajícím pracovištěm nově založené Masarykovy univerzity a její Filozofické fakulty. Slavistické obory byly vždy chápány jako něco podstatného, ale také jako politikum: to byla a je výhoda, ale současně nevýhoda. Neboť přináší na jedné straně podněty, impulsy metodologické a názorové povahy, na straně druhé uvádějí široký obor do souvislostí, které jsou obtížné a mohou nutit formulovat některé závěry předčasně, spěšně, a tudíž nepřesně nebo nesprávně.

Skutečný vědní obor, zvláště tak široký, jakým je slavistika, což není pouze slovanská filologie, neboť tak jsem tento obor a toto pracoviště – i tváří v tvář tradicionalistické, čistě filologické koncepci – utvářel od roku 1995 – potřebuje neklid i klid, vyžaduje možnost zapojit se do aktuálních společenských procesů, chce být využíván ve sféře aplikovaného výzkumu i jako spolutvůrce konkrétní státní politiky, ale současně potřebuje čas a promyšlení, aby jeho práce měla hlubší smysl. Slavistika jako vědní univerzitní obor musí poskytovat diachronii i synchronii, musí se nejen dotýkat žhavých míst předmětu, ale mít také náležitý odstup a nadhled. Tento dvojediný úkol se snažilo pracoviště a široký obor slavistika na Masarykově univerzitě plnit po celou dobu své dosavadní existence.

V průběhu vývoje se slavistické disciplíny realizovaly v různých organizačních rámcích, např. v Slovanském semináři nebo později od 50. let minulého století v komplexech tehdejších kateder, které nesly různé názvy a zahrnovaly i jiné oblasti než slovanskou filologii. V důsledku výlučného postavení ruského jazyka po roce 1945 se slavistika v širokém pojetí realizovala v rámci bohemistiky, rusistiky, ale také historiografie, literární, divadelní a filmové vědy a jiných organizačních celků. Minulost slavistiky na Masarykově univerzitě je vskutku slavná, neboť zde působili mj. Václav Vondrák (1859–1925), Stanislav Souček (1870–1935), Roman Jakobson (1896–1982), František Trávníček (1888–1961), Frank Wollman (1888–1969), Sergij Vilinskij (1876–1950), Bohuslav Havránek (1893–1978), Josef Kurz (1901–1972), Václav Machek (1894–1965), později například Josef Hrabák (1912–1987), Jiří Krystýnek (1913–1991), Arnošt Lamprecht (1919–1985), Jaroslav Mandát (1924–1986), Jaroslav Burian (1922–1980), Vlasta Vlašínová (1925–1977), Roman Mrázek (1921–1989), Jiří Jiráček (1924–2013), Radoslav Večerka (1928–2017), Jarmil Pelikán (1928–2017), Krystyna Kardyni-Pelikánová (nar. 1930), Danuše Kšicová (1932–2017), Stanislav Žaža (1929–2018), Miroslav Mikulášek (nar. 1930), Ivan Dorovský (nar. 1935) aj.

Ústav slavistiky vznikl k 1. 9. 1995 na základě rozhodnutí tehdejší Vědecké rady FF MU na návrh profesorů Adolfa Erharta a Radoslava Večerky. Záměrem bylo vytvoření kompaktní slavistiky, scelení slavistických filologií, které byly v průběhu uplynulých desetiletí součástí různých organizačních celků FF, a soustředění vědeckého bádání. V pozadí byly také otázky celkového image oboru ve veřejnosti a zachování tzv. malých oborů ve větším rámci garantovaném tehdy především rusistikou.

1 POSPÍŠIL, I. (ed.). *Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Východiska – koncepce – výhledy*. Brno: Masarykova univerzita, 2005.

Dnem 24. 5. 2001 byl datován materiál, který vypracoval vedoucí ústavu pro vedení Filozofické fakulty MU. Jeho smyslem bylo navrhnout v rámci stávajících pravidel financování další rozvoj Ústavu slavistiky, jehož nevýhodou v tomto systému byl tehdy poměrně malý počet studentů a mnoho studijních oborů. Když ústav nechtěl obory výrazně redukovat, aby ještě mohl nést svůj název právem a důstojně rozvíjet tradice „českého rodinného stříbra“, tj. slavistiky, musel nutně změnit některé ukazatele své činnosti. V materiálu se navrhovala opatření ve třech směrech:

1. Vnitřní restrikce; 2. Expanze (radikální zvýšení počtu denních studentů magisterského a později bakalářského a magisterského studia, znovuzavedení kombinovaného studia, radikální zvýšení počtu doktorandů, specializované bakalářské programy, nabídka kurzů pro veřejnost); 3. Vnitřní restrukturalizace (zvýšení počtu společných předmětů pro všechny slavisty, nabídka většiny kombinací čistě slavistických, vytvoření sdruženého programu balkanistiky, prosazení studia některých oborů jako třetích a mezifakultních). V roce 2001 na ústavu bylo 209 studentů (ruština 80, ukrajinština 33, polština 28, bulharština 9, makedonština 8, srbština 3, slovinština 40, slovenština 8). Většinu těchto představ se podařilo naplnit, jiné se ukázaly jako obtížně realizovatelné nebo pro další rozvoj ústavu nikoli tak významné. V době největší oborové expanze měl Ústav slavistiky 14 oborů, a to ve všech třech formách studia: byla to rusistika, ukrajinistika, polonistika, slovackistika, slovenistika, kroatistika, serbistika, bulharistika, makedonistika, balkanistika, filologicko-areálová studia, jen v magisterském studiu překladatelství z ruštiny a literární komparatistika, jen v bakalářském ruština a polština pro firemní praxi. V doktorském studiu to byly tyto obory: Literární komparatistika, Filologicko-areálová studia (oba obory měly celofakultní charakter, Ústav slavistiky byl mateřským pracovištěm), Ruský jazyk, Paleoslavistika a slovanské jazyky, Ruská literatura, Polská literatura, Teorie a dějiny slovanských literatur. V průběhu studia se nabízely také kurzy běloruštiny, úvodů do bělorusistiky, do běloruské literatury,² úvod do sorabistiky³ apod. Celkový profil doplňovaly exkurze na Balkán, ale také do Lužice.

2 Na tom se podíleli mj. Sjarhej Smatryčenko, Volha Patapava aj. V red. S. Smatryčenko vyšla v nakladatelství Větrné mlýny také antologie běloruských povídek, pochvalně i kriticky jsem o ní psal: Běloruská literatura napínaná (Antologie běloruských povídek. Přel. Veronika Bjalkovičová, Volha Patapavová, Sjarhej Smatryčenko, Františka Sokolová. Brno: Větrné mlýny, 2006, 178 s.). *Literární noviny*. 2007, č. 9, s. 10. Podobně s podporou různých grantů vyšla i antologie ruských povídek (viz naši soubornou recenzi o obou: Běloruské a ruské povídky z Brna (Antologie běloruských povídek. Sestavil Sjarhej Smatryčenko, přel. kolektiv autorů, Brno: Větrné mlýny, 2006, 178 s. Antologie ruských povídek. Uspořádal Leonid Bolšuchin a Lucie Řehořková, přel. kolektiv autorů, Brno: Větrné mlýny, 2007, 384 s.). *Slavica litteraria*. 2008, roč. 11, č. 1, s. 150–153. Podobně Společnost přátel jižních Slovanů vydala povídkové antologie z jihoslovanských literatur, viz naše recenze: Slovinci hledají minulost a novou identitu (Vně hranic. Antologie současné slovinské krátké prózy. Sestavil Aleš Kozár. Úvod a Slovník zastoupených autorů napsal Ivan Dorovský. Autorem doslovu je Tomo Virk. Přel. David Blažek, Radek Čermák, Jakub Dotlačil, Hana Chmelíková, Karel Jirásek, Aleš Kozár, Petr Mainuš, Milada K. Nedvěďová, Radek Novák, Kristina Pellarová. Brno – Boskovice 2002). *KAM-příloha*. 2002, č. 10, s. VI–VII. *Narodili jsme se jako draci. Antologie bulharské moderní povídky*. Sestavili: Pavel Krejčí, Elena Krejčová, Nadežda Staljanovová. Slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský. Doslov napsal: Dimitar Tanev. Vydala Společnost přátel jižních Slovanů v nakladatelství Františka Šalého Albert, Brno – Boskovice 2003. *KAM-příloha*. 2003, č. 12, s. VII–VIII; Hlubinný průřez třemi jihoslovanskými literaturami a jeden eufemismus (V objetí řeky (sestavil, úvod a Slovník zastoupených autorů napsal Ivan Dorovský, doslov napsal Miroslav Šicel, přel. Vlasta Burmazová, Ivan Dorovský, Eva Halbichová, Lubomír Klímeček, Pavel Krejčí, Stanislava Macoszková, Marek Neubauer, Petr Stehlík, Lucie Svozilová, Brno – Boskovice, 2002); *Malá krabička* (sestavil Mihajlo Pantić, který napsal i doslov, Slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský, přel: Ivan Dorovský, Lubomír Klímeček a Petr Stehlík, Brno – Boskovice, 2002); *Tajemná komnata. Antologie makedonské moderní povídky*. Sestavila K. Kulavková, která napsala i doslov, slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský, přel. Ivana Dorovská, Ivan Dorovský, Oldřiška Čtvrtníčková, Darina Klobouková a Petra Tomancová. Brno – Boskovice, 2002). *Slavica litteraria*. 2003, X 6, s. 197–199. *Narodili jsme se jako draci. Antologie bulharské moderní povídky*. Sestavili: Pavel Krejčí, Elena Krejčová, Nadežda Staljanovová. Slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský. Doslov napsal: Dimitar Tanev. Vydala Společnost přátel jižních Slovanů v nakladatelství Františka Šalého Albert, Brno – Boskovice, 2003. *KAM-příloha*. 2003, č. 12, s. VII–VIII. Absolventka brněnské ukrajinistiky a již renomovaná překladatelka z této literatury Rita Kindlerová Lyons vytvořila antologii ukrajinské povídky, viz naši recenzi: Eurocity ukrajinské prózy (Expres Ukrajina. Antologie současné ukrajinské povídky. Ed.: Rita Kindlerová. Kniha Zlín 2008, 323 s.). *KAM-příloha*. 2009, č. 3, s. 8–9. Další antologie: *Ukrajina, davaj, Ukrajina! Antologie současných ukrajinských povídek*. Brno: Větrné mlýny, 2012; viz naši recenzi: *Slovenské pohľady*. 2014, č. 7–8, s. 306–308.

3 Viz publikaci POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR et al. (eds). *Sorabistika – metodologie, zkušenosti a budoucí směřování*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; POSPÍŠIL, I. *Ztrácející se paměť, mizející svět aneb Několik personalistických leptů česko-lužickosorbických*

Během studia má student brněnské slavistiky možnost vyjet několikrát na delší nebo kratší studijní pobyty do zemí, v nichž se mluví a komunikuje příslušnými jazyky, ale také do jiných zemí a na jiné univerzity střední a západní Evropy, kde se slavistika studuje, uskutečnit zde stáž nebo se zúčastnit mezinárodní vědecké konference (doktorandi).

Postupně se však počet oborů musel redukovat: důvodem byl menší nebo malý zájem, a tudíž přetrvávající dlouhodobá ekonomická nerentabilita; zájem o různé obory kolísal v časových vlnách.

Vývoj dalších 15 let ukázal, že se poměry vnitřní i vnější povolna měnily a změnily. Především poněkud zesláblo kritérium kvantity, i když je stále rozhodující; zvýšil se význam vědy a výzkumu a publikační činnosti. Poslední léta i v důsledku populačního stavu se snižuje počet studentů a poměr mezi jednotlivými současnými obory. Musely se ukončit obory Slovenský jazyk a literatura a Makedonský jazyk a literatura a pracoviště využilo nových akreditací zahájených roku 2018 k reformě jednotlivých oborů, jejich transformace v programy, k redukcii jejich počtu a scelení ve větší entity v bakalářském i magisterském studiu (Ruská studia, Jihoslovenská a balkánská studia, Polská studia, Ukrajinská studia, Slavistika, Učitelství ruského jazyka) s řadou specializací praktického a překladatelského rázu. Scelování proběhne také ve studiu doktorském (dva programy: Slovanské jazyky a Slovanské literatury); kromě toho jsou na Ústavu slavistiky programy doktorského studia Literární komparatistika a Filologicko-areálová studia.

V současné době se ústav skládá ze tří základních seminářů (oddělení): Semináře balkanistiky a jihoslovenských filologií, východoslovenských jazyků a literatur, a západoslovenských jazyků a literatur; doplňující charakter má Seminář filologicko-areálových studií, který organizuje dva již zmíněné doktorské programy celofakultního charakteru – literární komparatistiku a filologicko-areálová studia. Pomocnou roli mají tzv. kabinety, které mají spíše vědecké a ediční úkoly (Kabinet filologicko-areálových studií, Kabinet ruských studií, Kabinet hungaroslavistiky). Jejich činnost je příležitostná a zajišťuje ediční řady *Brněnské texty k slovakistice*, *Texty z filologicko-areálových studií* a ediční řadu *Slavica na MU*.⁴

Na Ústavu slavistiky a ve spolupráci s profesními spolky vycházejí čtyři vědecké časopisy, které jsou vedeny v seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR a tři z nich v databázi ERIH plus: *Slavica litteraria*, *Opera Slavica*, *Novaja rusistika* (vydavatelem je Česká asociace slavistů) a *Porta Balkanica* (vydavatelem je stejnojmenný profesní spolek). K nim se řadí i internetový časopis *Proudy* vydávaný profesním zapsaným spolkem Středoevropské centrum slovanských studií ve spolupráci s Ústavem slavistiky.

V posledních letech se ústav podílel na několika publikačních projektech, které se týkaly areálových studií a střední Evropy a Slovanů⁵. V letech 2013 a 2014 vyšla řada publikací ústavu

z nedávné doby. In: POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR et al. (eds). *Sorabistika – metodologie, zkušenosti a budoucí směřování*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 21–27. Z iniciativy ústavu také vznikla originální komplexní kniha o Lužických Srbech: ČERMÁK, R. a G. MAIELLO. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2011.

- 4 *Brněnské texty k slovakistice*. 1998–2017, viz <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/133219>. KÁFER, I. a I. POSPÍŠIL (eds). *Brněnská hungaroslavistika a česko-slovensko-maďarské vztahy*. Red. Erika Sztakovicsová. Vydanie podporil IVF 21110172 Academic discussion on history, culture and religion of Visegrád nations: new directions. Gerhardus Kiadó. Vydané v spolupráci s Kabinetom hungaroslavistiky Ústavu slavistiky FF MU (Brno) a Českou asociáciou slavistov, Visegrád Fund. Segedin: Gerhardus, 2012, s. 45–57. ŠUŠA, I. *Holokaust v talianskej a slovenskej memoárovej literatúre*. Brno: Tribun EU, 2009; FRANTA, V. a I. POSPÍŠIL. *Josef Jirásek jako rusista, slovakista a umělec slova*. Brno: Tribun EU, 2009; POSPÍŠIL, I. (ed.). *Problémy slovakistiky v zrcadle areálové filologie*. Brno: Tribun EU, 2010; ŠTĚPÁNEK, V. (ed.). *Velká válka a areálové souvislosti: Kultura, literatura a kulturní historie slovanských národů*. Brno: Masarykova univerzita, 2014.
- 5 POSPÍŠIL, I. (ed.). *Slované a Evropa na počátku 21. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2007; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR (eds). *Středoevropský areál ve vnitřních souvislostech (česko-slovensko-maďarské reflexe)*. Brno: Masarykova univerzita, 2010; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR (eds). *Evropské areály a metodologie (Rusko, střední Evropa, Balkán a Skandinávie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR. *Střední Evropa jako kulturní průsečík a Slované: tradice – perspektivy – úskaly*

v rámci projektu Filozofická fakulta jako pracoviště excelentního vzdělávání: Komplexní inovace studijních oborů a programů na FF MU s ohledem na požadavky znalostní ekonomiky (FIFA).⁶ Řada publikací vyšla jako produkt tzv. specifického výzkumu, který organizovali a výstupy editovali Michal Przybylski a Josef Šaur.⁷ Byly publikovány rovněž výstupy mezinárodní spolupráce doktorandů organizované doktorandy ústavu.⁸ Na této činnosti se výrazně podílejí excelentní doktorandky ústavu Lenka Paučová a Eliška Gunišová a další. V současné době je stipendistkou excelentního doktorského studia Krystyna Kuznietsova.

Ústav má stabilizovanou kvalifikační strukturu, průběžně se řešily generační posuny: dosa-
vadní sestava profesorů a docentů bude v blízké budoucnosti rozšířena, takže vysoká kvalifiko-
vanost pracoviště bude zajištěna i v dalších letech. Od roku 1995 po současnost interně působila
a působí na Ústavu slavistiky řada pracovníků a pracovníků – ovšem kromě desítek externích spo-
lupracovníků a doktorandů, kteří se také podíleli a podílejí na výuce a výzkumu.

Ústav je centrem doktorských studií, několik doktorandů obdrželo stipendia excelentních
studentů. V současnosti zde studují nejen doktorandi z České republiky, ale také ze Slovenska,
Ruska, Ukrajiny aj., posiluje se tak mezinárodní charakter pracoviště, kde působí řada rodilých
mluvčích, nyní občanů ČR nebo jiných zemí, lektoři slovinštiny, ruštiny, polštiny a srbštiny. Řada
pracovníků ústavu vydala v rámci projektu internacionalizace svoje publikace v zahraničí. Pra-
covníci ústavu figurují v redakčních radách desítek českých a zahraničních vědeckých časopisů,
jeden (Petr Kalina) je akademikem Ukrajinské akademie věd a umění, emeritní profesor Ivan
Dorovský je akademikem Makedonské akademie věd a umění, pracovníci jsou nositeli zahra-
ničních uznání, medailí, plaket a ocenění (Slovensko, Bulharsko, Srbsko, Ukrajina aj.). V rámci
podpory zahraniční spolupráce přijíždějí na ústav přednášející z různých evropských univer-
zit (ročně 4–10), kteří obohacují předmětovou nabídku; podobně pracovníci ústavu jsou častými
hosty na zahraničních univerzitách v rámci zvaných přednáškových pobytů.

Nelze pominout důležitý fakt, že Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity
se výrazně podílí na špičkových kvalifikačních postupech českých a slovenských slavistů: habi-
litovali se zde nebo profesorským řízením prošli slavisté z SAV, Univerzity Karlovy, Ostravské
univerzity, Jihočeské univerzity, AV ČR aj. Profesoři a docenti ústavu se také podíleli na těchto ří-
zeních na jiných univerzitách v ČR i v zahraničí. Ústav slavistiky FF MU jako důležité formativní
centrum tak byl a je elitním evropským slavistickým pracovištěm.

(několik vybraných okruhů). Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2011; POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR
et al. (eds). *Sorabistika – metodologie, zkušenosti a budoucí směřování*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; POSPÍŠIL, I.
a J. ŠAUR (eds). *Nosné tradice české slavistiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2012; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR (eds). *Areál Ruska
ve světle historických výročí (1709, 1812, 1941, 1991): jazyk – literatura – dějiny kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012;
POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR a A. ZELENKOVÁ (eds). *Postmodernismus: smysl, funkce, výklad (Jazyk – literatura – kultura – politika).
Brněnské texty k slovakistice XV*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

6 Viz <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/128525>.

7 Viz např. POSPÍŠIL, I., M. PRZYBYLSKI, J. ŠAUR et al. *Slovenské literatury a jazyky v objetí politiky (20. století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2015; ŠAUR, J. et al. *Mladá slavistika. Současné trendy ve výzkumu slovenských literatur, jazyků a kultur*. Brno: Masarykova univerzita, 2014; POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR et al. *Generační konflikt ve slovenských literaturách a kulturách*. Brno: Masarykova univerzita, 2016; GUNIŠOVÁ, E. a J. ŠAUR (eds). *Mladá slavistika II. Vnější a vnitřní vazby a souvislosti ve slovenských literaturách, jazycích a kulturách*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.

8 GUNIŠOVÁ, E. a L. PAUČOVÁ (eds). *Slovenský literární svět: kontexty a konfrontace I*. Brno: Masarykova univerzita, 2015; GUNIŠOVÁ, E. a L. PAUČOVÁ (eds). *Slovenský literární svět: kontexty a konfrontace II*. Brno: Masarykova univerzita, 2016; PAUČOVÁ, L. (ed.). *Slovenský literární svět: kontexty a konfrontace III*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.

V současné době (k 31. 3. 2019) pracuje vedení Ústavu slavistiky v této personální sestavě:

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc., vedoucí ústavu
doc. PhDr. Jiří Gazda, CSc., doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D., zástupci vedoucího
doc. PhDr. Jiří Gazda, CSc., vedoucí Semináře východoslovanských jazyků a literatur
Mgr. Roman Madecki, PhD., vedoucí Semináře západoslovanských jazyků a literatur
Mgr. Pavel Krejčí, PhD., vedoucí Semináře jihoslovanských filologií a balkanistiky

Personální stav Ústavu slavistiky FF MU k 31. 3. 2019

Profesoři

prof. PhDr. Josef Dohnal, CSc.
prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Docenti

doc. PhDr. Jiří Gazda, CSc.
doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

Odborní asistenti

Mgr. Renata Buchtová, Ph.D.
Mgr. Oxana Čmelíková, Ph.D.
PhDr. Taťána Juříčková, Ph.D.
PhDr. Petr Kalina, Ph.D.
PhDr. Mgr. Libuše Klangová, Ph.D.
Mgr. Pavel Krejčí, Ph.D.
Mgr. Elena Krejčová, Ph.D.
Mgr. Roman Madecki, Ph.D.
Mgr. Petr Stehlík, Ph.D.
Mgr. Josef Šaur, Ph.D.
Mgr. Stanislava Špačková, Ph.D.
Mgr. Polina Zolina, Ph.D.

Asistenti

Mgr. Pavel Pilch
Mgr. et Mgr. Michal Przybylski
Mgr. Bc. Eva Reutová

Lektoři

Mgr. Malgorzata Balcerzak
Mgr. Olga Berger
Mgr. Jana Bumbálková
Mgr. Mateja Kosi
Mgr. Miloš Pantić
Mgr. Mirna Stehlíková Durasek
Mgr. Taťjana Zaňko

Neučitelští pracovníci

Marie Hofmanová (sekretářka)

Mgr. Zbyněk Michálek (specializovaný pracovník)

Externí spolupracovníci

Mgr. Roman Baron, Ph.D.

PhDr. Helena Bočková

doc. PhDr. Aleš Brandner, CSc.

doc. PhDr. Ladislav Hladký, CSc.

Mgr. Roman Fouček

Mgr. Milada Kiliánová

Mgr. et Mgr. et Mgr. Markéta Kropáčková

doc. Halyna Myronova, CSc.

Mgr. Josef Oriško, Ph.D.

Mgr. Yevheniya Pancheshna

doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.

doc. PhDr. PaedDr. Anna Zelenková, Ph.D.

Studie a texty

Seminář východoslovanských jazyků a literatur

Aleš Brandner

Seminář východoslovanských jazyků a literatur zajišťuje výuku jazykovědných a literárněvědných disciplín pro obory ruština a ukrajinština a vědecké bádání v této oblasti.

Vědecká a pedagogická činnost v oboru rusistiky se na brněnské filozofické fakultě rozvíje-la zprvu (po založení brněnské univerzity v roce 1919) v rámci srovnávací slovanské jazykovědy a paleoslovenistiky. Jako samostatný obor se studium rusistiky datuje od roku 1923, kdy do Brna přišel Sergij Grigorjevič Vilinskij (1976–1950), někdejší profesor univerzity v Oděse. Pracoval zde až do roku 1950. Přestože byl svým vzděláním badatel spíše jazykovědného zaměření, věnoval pozornost literárněvědné problematice, zejména medievalistice, později pak i ruské literatuře 18. a 19. století i přelomu 19. a 20. století. Počátkem studijního roku 1928/29 přišel do Brna z Bratislavy Frank Wollman (1888–1969), profesor srovnávacích dějin slovanských literatur. Jeho zásluhou byla v širším rámci slovanské komparatistiky pěstována též literárněvědná rusistika. V Brně působil až do svého odchodu do důchodu v roce 1959. Brněnské rusistice se dodalo vydatné posily v osobě Romana Osipoviče Jakobsona (1896–1982). Nastoupil zde v roce 1933 jako docent, v roce 1933 byl jmenován profesorem. Jeho vědecký záběr přesahoval hranice lingvistického bádání, zasahoval i problémy literárněvědné. V roce 1939 z rasových důvodů odešel do ciziny. Dalším předválečným vyučujícím ruštiny byl Bořivoj Novák (1906–1973). Zasloužil se o vybavení slavistických a rusistických knižních fondů brněnské filozofické fakulty. V osobě Bořivoje Nováka a Franka Wollmana byla zabezpečena i kontinuita brněnské rusistiky po II. světové válce s rusistikou předválečnou.

Po skončení II. světové války se vytvořily předpoklady pro rozvoj rusistiky jako samostatného vědeckého a pedagogického oboru. Studium rusistiky dostalo kvalitativně nový charakter: ruština byla zavedena jako povinný vyučovací předmět na základních a středních školách. Nastala naléhavá potřeba vychovávat učitelské kádry rusistů pro výuku na školách. Současně však bylo nutno vybudovat i sám učitelský sbor vyučujících ruský jazyk a literaturu na fakultě a rusistiku konsolidovat jako jeden ze stěžejních oborů. Proto byla v roce 1951 zřízena samostatná katedra rusistiky a literární vědy jako nová organizační jednotka pedagogické a vědecké činnosti. K předválečným odborníkům byl doplněn učitelský sbor o první mladé absolventy, kteří dostudovali už po II. světové válce a ruština byla jejich základní specializací (Stanislav Žaža, František Březina, Roman Mrázek, Jiří Brym, Jaroslav Burian, Jaroslav Mandát, Miroslav Mikulášek, Danuše Kšicová; později Mečislav Krhoun, Vlasta Vlašínová, Jiří Bronec, Jiří Jiráček, Jana Jelínková, Ljubov Lízalová). V této souvislosti třeba vzpomenout také Marii Koutnou (1902–1979), absolventku pražské univerzity, která po osvobození působila na katedře jako lektorka ruského jazyka a byla také pověřena přednáškami ze staré ruské literatury a literatury 18. století. Působila zde až do odchodu důchodu v roce 1963.

Rusistika jako odborné badatelské odvětví a aprobační specializace byla na filozofické fakultě dlouho pěstována jako širší filologický obor, zahrnující jazykovou i literární složku. Rozmach badatelské a pedagogické činnosti si vyžádal v roce 1965 rozdělení katedry na dva organizační celky, takže od té doby se jazykovědná rusistika soustřeďovala v rámci Katedry ruského jazyka, literárněvědná rusistika byla pěstována na Katedře ruské a sovětské literatury. Tento stav přetrvával až do roku 1995.

Počátek ukrajinistiky na brněnské filozofické fakultě je spojen se jménem Mečislava Krhouna (1907–1982), který v roce 1960 přišel na tehdejší Katedru rusistiky. Jeho pedagogická činnost byla zaměřena na přednášky a semináře ze staré ruské literatury a ruského folkloru. Ve své odborné činnosti se věnoval dějinám ukrajinské a běloruské literatury. Pro zájemce z řad studentů konal výběrovou přednášku o rusko-ukrajinsko-běloruských literárních vztazích v 19. a ve 20. století a také praktická jazyková cvičení z ukrajinštiny. Po jeho odchodu do důchodu v roce 1972 nebyla na fakultě ukrajinština dále pěstována. Teprve na počátku 90. let, po rozpadu Sovětského svazu, kdy byla v roce 1992 vyhlášena nezávislost Ukrajiny a ukrajinština se stala úředním jazykem, vzrostl za hranicemi Ukrajiny zájem o studium tohoto jazyka. Na univerzitách při katedrách (ústavech) slavistiky vznikala oddělení ukrajinistiky (pokud tam už dříve nebyla). Jejich úkolem je pěstovat odbornou činnost v oblasti jazykovědné, literárněvědné, kulturologické, dále vychovávat odborníky-ukrajinisty, popř. pořádat pro zájemce lektoráty z ukrajinského jazyka. Podobně tomu bylo na brněnské univerzitě. V roce 1993 MŠMT potvrdilo pro Masarykovu univerzitu akreditaci oboru Ukrajinský jazyk a literatura a od studijního roku 1993/94 se realizuje na naší fakultě. Ve studijním roce 1994/95 po předchozí dohodě mezi vedením brněnské a kyjevské univerzity začala působit na oboru jako lektorka ukrajinského jazyka Halyna Myronova; po roce působení byla na základě výběrového řízení přijata do svazku katedry jako docentka.

Společensko-politické události na přelomu 80. a 90. let minulého století si vyžádaly nové organizační uspořádání pracovišť na fakultě. Na základě rozhodnutí Vědecké rady FF MU vznikl k 1. 9. 1995 Ústav slavistiky. Záměrem bylo scelení slavistických oborů, které byly v průběhu uplynulých desetiletí součástí různých pracovišť a soustředění vědeckého bádání. Ústav slavistiky byl rozdělen na oddělení – semináře. Organické pokračování někdejší Katedry ruského jazyka a Katedry ruské literatury představuje Seminář východoslovanských jazyků a literatur, který se zaměřuje ve vědecko-pedagogické činnosti především na studium rusistiky a ukrajinistiky v bakalářských a v navazujících magisterských studijních programech Ruský jazyk a literatura a Ukrajinský jazyk a literatura; v bakalářských programech Ruština se zaměřením na oblast firemní praxe, služeb a cestovního ruchu a Ukrajinská studia, a v navazujících magisterských studijních programech Učitelství ruského jazyka a literatury, Překladatelství ruského jazyka a Literární komparatistika. Běloruština je marginálně zastoupena nepravidelně vypisovanými volitelnými kurzy vedenými běloruskými mluvčími; s běloruskou literaturou a kulturou mají posluchači možnost se seznamovat během pravidelných výměnných studijních pobytů na univerzitě v Minsku nebo v rámci periodicky nabízených přednášek a seminářů. S přihlédnutím ke změnám, které se uskutečnily v oblasti politiky, ekonomiky a ve vztazích mezi jednotlivými zeměmi, a z hlediska k potřebám společenského uplatnění absolventů ukrajinistiky v praxi, je třeba, aby jejich příprava probíhala na nových lingvodidaktických základech výuky, které se musejí koncepčně lišit od tradičního pojetí. Proto od studijního roku 2016/2017 byl zařazen do bakalářského stupně studia obor Ukrajinská studia.

Oběma hlavními obory se prolíná komparatistické (srovnávací) zaměření vědecko-pedagogické činnosti semináře, které mají nadto areálový ráz; zvláště je to už zmiňovaný nový program Ukrajinská studia, ale i rusistické programy jako Ruština se zaměřením na oblast firemní praxe, služeb a cestovního ruchu a navazující magisterské studium zejména Literární komparatistika a dále Překladatelství ruského jazyka. Ruský jazyk a literatura a Ukrajinský jazyk a literatura mají své místo také v jednom z modulů oboru Filologicko-areálová studia a jsou součástí takřka všech doktorských programů, které zajišťuje a garantuje Ústav slavistiky (Ruský jazyk, Paleoslavistika a slovanské jazyky, Ruská literatura, Teorie a dějiny slovanských literatur, Literární komparatistika, Filologicko-areálová studia).

Do programu výběrových přednášek jsou zařazeny východoslovanské literatury jako celek i jejich folklor (Srovnávací studium slovanských literatur). Srovnávací aspekt literárního studia, navazující na vědecký profil zakladatelů brněnské slavistiky (Roman Jakobson, Frank Wollman

aj.), podporují i aktivity zapsaných profesních spolků sídlících na základě smlouvy s vedením filozofické fakulty na Ústavu slavistiky, a to České asociace slavistů, Středoevropského centra slovanských studií, Slavistické společnosti Franka Wollmana a Literárněvědné společnosti ČR. Všechny spolky mají celostátní charakter.

S ruským, ukrajinským a běloruským jazykem a s příslušnými literaturami mají posluchači možnost blíže se seznamovat v rámci zahraničních stáží, které jsou realizovány na základě podepsaných smluv s univerzitami v Kazani, Nižním Novgorodě, Petrohradě, Kyjevě, Lvově, Minsku, Ivano-Frankovsku a Ostrogu. Kromě toho mohou studenti v rámci studentské mobility (kvóty MŠMT, programy Erasmus, Erasmus Plus) vyjíždět na stáže na slavistická pracoviště jinde v zahraničí (Polsko, Rakousko, Německo aj.). Studenti navazujícího magisterského studia a doktorského studia s finanční podporou fakulty se pravidelně účastní mezinárodních studentských konferencí. Posluchači ukrajinistiky se také účastní překladatelských soutěží v Praze, dále každoročních studentských soutěží SLAVICA. Mnozí z nich zkoušejí své jazykové znalosti při práci u firem, které spolupracují s Ukrajinou.

Aktivita učitelů semináře se odráží jednak v účasti na domácích a zahraničních konferencích, jednak v jejich publikační činnosti. V individuálních výstupech jednak v periodikách *Linguistica Brunensia*, *Slavica litteraria*, v časopisu *Opera Slavica*, který se stal uznávaným fórem pro setkávání rusistů a slavistů z různých (především slovanských) zemí. Příspěvky brněnských i mimobrněnských rusistů najdeme též v nedávno vydávaném (od roku 2008) časopise *Novaja rusistika*, ale i v jiných časopisech a sbornících. Nutno dodat, že posledně zmiňovaný časopis vydává Česká asociace slavistů ve spolupráci s Filozofickou fakultou MU. Všechny uvedené časopisy jsou zařazeny do databáze ERIH plus. Ještě třeba uvést internetový časopis *Proudy*, který vydává Středoevropské centrum slovanských studií. S činností semináře je také spojen Kabinet rusistických studií.

Posluchači mají možnost seznámit se s metodologií a praxí vědeckého bádání i se studiem a praktickou spoluprací s uvedenými časopisy vydávanými Ústavem slavistiky nebo zmíněnými zapsanými spolky; jsou dostupné v digitální knihovně Filozofické fakulty MU na adrese <https://digilib.phil.muni.cz>.

Seminář (resp. jeho pracovníci) pořádají také pravidelné konference s mezinárodní účastí, mj. *Aktuální problémy současné jazykovědné rusistiky*, *Hodnoty v umění a literatuře*, *Rusistický seminář*, *Slavistické kolokvium*, *Střední Evropa včera a dnes: proměny koncepcí (jazyk – literatura – kultura – politika – filozofie)*, *Ukrajinistika v minulosti, přítomnosti, budoucnosti* a další semináře a workshopy, jichž se účastní badatelé z České republiky i zahraničí a také studenti doktorského studia (obr. 5–20). Učitelé a doktorandi semináře se podílejí na specifickém výzkumu Ústavu slavistiky. Doktorandi pořádají v Brně každoroční mezinárodní doktorandské konference (obr. 27–29).

Zmínit třeba také kooperaci našich pracovníků s mimofakultními pracovišti. Z brněnských je to Katedra ruského jazyka a literatury z Pedagogické fakulty MU formou pravidelné účasti na jejich konferencích. Kontakt udržujeme rovněž i s etymologickým oddělením brněnského pracoviště Ústavu pro jazyk český AV ČR (jeho rusistky Eva Havlová byla až do svého skonu a Ilona Janyšková je nadále členkou naší oborové komise pro ruský jazyk). Z mimofakultních pracovišť je to především Univerzita Palackého v Olomouci, s jejíž filozofickou fakultou máme po celá desetiletí čilé styky; v současnosti je to vzájemné členství v oborových radách a komisích pro doktorandy, vzájemné oponentury disertačních a habilitačních prací, profesorská jmenovací řízení, činnost recenzentská a v poslední době přímá kooperace autorská. V neposlední řadě je to pravidelná účast na jejich konferencích. Připomenout třeba i spolupráci s Filozofickou fakultou Ostravské univerzity. Každoročně se lingvisté účastnili jejich konferencí o ruštině ve sféře ekonomické a komerční, ale i jiných konferencí. Patří sem i vzájemné oponentury disertačních a habilitačních prací, ale také odborná příprava jejich doktorandů. Zmínit nutno také spolupráci s Univerzitou Hradec Králové s její pedagogickou fakul-

tou. Jednak je to účast na pravidelně konaných konferencích *Dialog kultur*, které tamní fakulta pořádá ve spolupráci s brněnskou filozofickou fakultou a Společností Franka Wollmana, dále odborná příprava jejich doktorandů a vzájemná oponentura disertačních a habilitačních prací. Součinností se vyznačují i vztahy s univerzitami na Slovensku (Bratislava, Prešov, Nitra, Banská Bystrica, Trnava). Kontakty udržujeme i s pracovišti v českých městech (Praha, Plzeň, Ústí nad Labem, České Budějovice, Opava).

Pokud jde o pracoviště vzdálenějšího zahraničí, realizují se návštěvy našich pracovníků na konferencích i pobyty při jiných příležitostech (jde o publikační, resp. korespondenční spolupráci). Především jsou to univerzity v Petrohradě, Moskvě, Iževsku, Nižním Novgorodě, Kyjevě, Lvově, Minsku, Szegedu, Budapešti, Berlíně, Magdeburku, Greifswaldu, Vídni, Salcburku aj.

K zahraničním kontaktům je třeba připočítat ještě tři formy, a sice: pobyty ruských a ukrajinských lektorů, kteří poskytují významnou pomoc při praktické výuce i jazykovědné činnosti pracoviště, dále četné přednášky zahraničních hostů, a to jednak pro studenty uskutečňované v týdenní blokové výuce, jednak pro učitele v rámci pobočky Jazykovědného sdružení České republiky a konečně v již zmíněných zahraničních stážích našich studentů. Činnost pracoviště má progresivní vývojový trend. Není uzavřenou kapitolou, ale odrazovým můstkem pro další vědecké a pedagogické snahy.

Současné personální složení semináře:

Profesoři:

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
prof. PhDr. Josef Dohnal, CSc.

Docenti:

doc. PhDr. Aleš Brandner, CSc.
doc. PhDr. Jiří Gazda, CSc.
doc. Halyna Myronova, CSc.

Odborní asistenti:

Mgr. Olga Berger, Ph.D.
Mgr. Oxana Čmelíková, Ph.D.
PhDr. Taťána Juříčková, Ph.D.
PhDr. Petr Kalina, Ph.D.
Mgr. Josef Šaur, Ph.D.
Mgr. Stanislava Špačková, Ph.D.
Mgr. Polina Zolina, Ph.D.

Asistentka:

Mgr. Eva Reutová

Lektorky:

Mgr. Jana Bumbálková
Mgr. Tatjana Zaňko

Komplementární exkurs: k metodologii brněnské filologické/literárněvědné rusistiky a ukrajinistiky

Ivo Pospíšil

V roce 2016 jsem pro bratislavský časopis *Philologia* sestavoval speciální filologický blok.¹ Jeho smyslem byla odborná diskuse o možnosti obnovit něco jako filologickou jednotu nebo nový filologický celek, jemuž někteří autoři říkali „nová filologie“. I když filologie jako „láska ke slovu, jazyku“ představuje komplex zkoumání jazyka a jeho produktů, dnes se často chápe zúženě jako zkoumání jazyka, tedy vlastně spíše jako lingvistika, nebo také jako něco, co se týká starší vývojové fáze jazyka a literatury, v případě našich literatur jde o středověk, tedy medievistika, ale v minulosti tomu tak nebylo; jazyk a literatura tvořily v těchto zkoumáních vždy jeden celek: takto chápali filologie jak Josef Dobrovský, tak P. J. Šafařík/Šafárik ve svém německy psaném spise, v jehož názvu je vlastně komplexnost filologie obsažena (*Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*).

Postupně od druhé poloviny 19. století se filologie stále více štěpila na jazykovědu a literární vědu: za pozitivismu a zvláště za moderny, kdy se objevují psychologické metody a celý proces je dovršen dominancí imanentních metod ve 20. století: lingvistika se přiklání k exaktnějším přístupům, nakonec ke statistice, matematice, teorii informace, kybernetice, počítačovým metodám, literární věda spíše k esejsmu, psychologii, duchovědě; v rámci imanentních metod sice probíhá nové sblížování (poetický jazyk), ale současně nové dělení a štěpení a to trvá v podstatě dosud s výjimkou některých pokusů.

Dekonstrukce v provedení J. Derridy (1930–2004) a jeho následovníků a kritiků, zejména Ch. Norrisa (roč. 1947),² rozrušila konvenční hodnotová měřítká a povzbudila návraty k libovolnosti a esejistické volnosti³ a nyní je tu snaha po „obnovení pořádku“: zní to hrozně, ale jde jen o rámcovou restituci dohody, že psát literaturu a hodnotit ji má smysl a mělo by být společensky sankcionováno. Je zřejmé, že se obě části staré filologie již nikdy nespojí tak, jak tomu bylo v minulosti. Nicméně pokusy o novou konvergenci dnes sílí a možná také v souvislosti

1 Viz naši úvodní studii Filologie jako zakletí i svoboda: pokusy o novou filologii. *Philologia*. 2016, XXVI, č. 2, s. 7–15. Celý komplex: *Philologia*. 2016, XXVI, č. 2, s. 7–123.

2 Viz překlady, např. DERRIDA, J. *Gramatologie*. Bratislava: Archa, 1999; DERRIDA, J. *Ostrohy: Štýly Nietzscheho*. Bratislava: Archa, 1998; DERRIDA, J. *Síla zákona: „mystický základ autority“*. Praha: Oikoymenh, 2002; DERRIDA, J. *Texty k dekonstrukci: práce z let 1967–1972*. Bratislava: Archa, 1993; DERRIDA, J. *Tradice vědy a skrývání smyslu: komentář k Husserlovu Původu geometrie*. Praha: Oikoymenh, 2003. Viz také AJVAZ, M. *Znak a bytí: úvahy nad Derridovou gramatologií*. Praha: Filosofie, 1994; AJVAZ, M. *Znak, sebevědomí a čas: dvě studie o Derridově filosofii*. Praha: Filosofie, 2007; KOŽMÍN, Z. *Smysl dekonstrukce: derridovské průřezy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998; SIM, S. *Derrida a konec historie*. Praha: Triton, 2001; ČEŠKA, J. *Falešná paměť literatury*. Praha: Togga, 2009; PETŘÍČEK, M. *Majestát zákona: Raymond Chandler a pozdní dekonstrukce*. Praha: Herrmann & synové, 2000; De MAN, P. *Allegories of Reading.: Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust*. New Haven – London: Yale University Press, 1979; NORRIS, Ch. *Deconstruction: Theory and Practice*. London: Routledge, 1993; NORRIS, Ch. *Derrida*. Cambridge: Harvard University Press, 1987.

3 POSPÍŠIL, I. Literární věda na rozcestí. Hrst poznámek k minulosti, přítomnosti a budoucnosti. *HOST*. 1998, č. 2, s. 79–83.